

Kaupunkiviljelyä

Alunperin viljeleminen ja kulttuuri ovat tarkoittaneet samaa asiaa. Maailman kaupungeissa on viljelty aina ja Suomenkin kaupungeissa kaupunkiviljelyllä on pitkät perinteet palstaviljelyn muodossa. Viljely on osa kaupunkikulttuuriamme.

Näihin päiviin saakka se on kuitenkin pysytellyt sille erikseen osoitetuilla alueilla. Ympäristöjärjestö Dodo:n vuoden 2009 teema 'Hyvän ruoan kaupunki' inspiroi joukon järjestöläisiä ja uusia innokkaita viljelemään ruokaa ja luomaan merkityksellistä, viehättävää ja roisia, avointa ja vapauttavaa kaupunkikulttuuria ja kaupunkitilaa. Kaupunkiviljelmiä nousi Pasilan ratapihalle ja muille kaupungin pihaille ja parvekkeille. Monta mukavaa hetkeä kului kesän mittaan kasvien kanssa puuhastelun, nikkaroinnin, herkullisen ruoan ja aamuun asti valvomisen parissa, uusien ja tuttujen ihmisten kanssa, kaupungin taivaan alla. Tämä teksti avaa sitä, miksi puuhaan ryhdyttiin Helsingissä ja miksi ja miten sadat miljoonat ihmiset maailmassa ovat tehneet saman.

Sekä kaupungit, että ruoka ovat molemmat olleet ihmiskunnan kehitykselle tärkeitä tekijöitä. Niin tärkeitä, että niiden olemassaoloa ja vakiintuneita ilmenemismuotoja, sekä tapoja kytkeytyä toisiinsa tulee helposti pidettyä itsestäänselvyyksinä. Kuitenkin sekä kaupunkiin että ruokaan ja niiden välisiin kytköksiin liittyy yhtäläillä suurilla ongelmilla kuin mahdollisuuksiakin. Lähtökohtien ymmärtäminen vaatii kriittistä ja ennakkoluulotonta tutkiskelua ja uusien ratkaisujen saavuttaminen pioneerihenkeä ja kokeilunhalua!

Ruoantuotanto - ihmiselämän perustoiminto vai ikuinen ongelma?

Ihmiskuntaa tälläkin hetkellä piinaavat valtavat ravitsemukselliset ongelmat ovat sekä määrällisiä (aliravitseminen ja ylipaino), että laadullisia (mm. proteiinin puute). Aliravittuja oli FAO:n mukaan maailmassa vuosina 2004-2006 hieman alle 900 miljoonaa ja yhä useampi heistä asuu kaupungeissa. Ruoan koko elinkaaren ja etenkin sen tuotannon niin ikään valtavat vaikutukset ympäristöön ovat aivan viime vuosina nousseet esille myös Suomessa.

Maatalous on jo vuosisatojen ajan ollut merkittävä osa globaalia taloutta. Teollisuusmaissa tähän on tarvittu monenlaisia tukiaisia, säännöksiä ja markkinoiden peukalointia ja kehittyvissä maissa tämä saadaan aikaan paikallisympäristön ja -väestön hyvinvoinnin kustannuksella. Kaikkialla kärsijänä on globaali ekosysteemi. Ruoantuotannon ongelmat ja niiden ratkaisut on kuitenkin usein nähty ensisijaisesti määrällisinä tai teknisinä. Nykyään aletaan tunnustaa myös köyhyyden, sekä yhteiskunnallisten ja talouden rakenteellisten syiden merkittävyys. Esimerkiksi Madagaskarissa syödään pakistanilaista riisiä, vaikka parempilaatuista kotimaista riisiä viedään samaan aikaan Etelä-Koreaan. Trooppisten alueiden valtavaa, monipuolista ruoantuotannon potentiaalia ei osata hyödyntää - varsinkaan kestävästi. Paljon vettä vaativat rahakasvit ja metaanitehtaanakin toimiva liha- ja maitokarja vievät tilaa ravinnollisesti ja ekologisesti laadukkaammilta ja monta kertaa tehokkaammilta ruokakasveilta. Suuria määriä ravinteita ja energiaa hukkuu matkalla pellolta vatsalaukkuun. Maattomilla ei välttämättä ole oikeutta edes pieneen omavaraisviljelmään.

Kaupunkiviljelyä Pasilan ratapihalla (Kuva: Sasa Tkalcin)

Kaupungit ja ihminen osana globaalia ekosysteemiä

Kaupunki "jälkiteollisen ihmisen ekologisena lokerona" on houkutteleva ajatus. Monissa visioissa riittävän tiivis ja sopivan kokoinen, monitasoista sosiaalista, taloudellista ja kulttuurillista vuorovaikutusta edistävä kaupunki on energia- ja materiatehokkuuden tae. Tällaiset olosuhteet olisivat otolliset myös uusien ekologista ja hyvinvoivaa yhteiskuntaa kehittävien innovaatioiden synnylle, joita läpikotaisin kaupungistuneessa maailmassa välttämättä tarvitaan. Tämä kaikki on mahdollista ja varmastikin tavoittelemisen arvoista. Moderneilla kaupunkialueilla on usein kuitenkin taipumus ulkoistaa tehokkaasti kulutuksensa ruokinta. Kaupungin "aineenvaihdunta" on hankalasti hahmotettava asia. Tämä lienee osaltaan aiheuttanut absurdeja mittasuhteita saaneita epäsuhtia globaalissa taloudessa. Tämä pätee taatusti ruoantuotannon ja -kulutuksen suhteen: "kala tulee kaupasta".

Modernien kaupunkien säännelty fyysinen, toiminnallinen ja sosiaalinen tila on tupannut puskemaan monimuotoista inhimillistä vuorovaikutusta marginaaliin. Kaupungissa, jonka vuorovaikutus on säänneltyä ja valintojen tekeminen perustuu kuluttamiseen, saattaa energia- ja materiatehokkuus suhteellisesti laskea, mutta kulutuksen absoluuttinen kasvu (joka nimenomaisesti koskettaa meidän yhteistä planeettaamme) jatkuu. Kysymmekin, voivatko kaupungit tarjota

vaihtoehtoja kestäväntaloutta talouskasvua ylläpitävälle kaupunkiympäristölle, -verkostoille ja -politiikalle?

Kaupunkiviljely on ilmiö, joka tuo esille näitä kysymyksiä erittäin konkreettisesti. Mistä ruoka tulee? Kuka sitä saa ja voi kasvattaa, jaella, myydä ja kuluttaa? Kenen on julkinen kaupunkitila - mihin se on tarkoitettu? Miten paikoille syntyy merkityksiä? Mikä saattaa ihmisiä yhteen? Voiko toisilleen tuntemattomien ja näennäisesti merkityksettömien ihmisten (kaupunkilaisten) välille syntyä kauaskantoista vuorovaikutusta? Onko samassa kaupunginosassa asuvien, eri kulttuureista tulevien ihmisten välinen kanssakäyminen mahdollista ilman ongelmalähtöisyyttä.

Kaupunkimaatalouden vaihtelevat lähtökohdat

Kaupunkiviljely on ruoan viljelyä kaupungissa ja viljelyn lisäksi kaupungissa voidaan kasvattaa myös mm. eläimiä. Tätä kaupunkilaisen ruoantuotannon laajempaa kokonaisuutta kutsutaan kaupunkimaataloudeksi. Se voi olla mitä tahansa pienimuotoisen kotitarveviljelyn ja täysin kaupallisen maanviljelyn väliltä ja sitä harjoitetaan moninaisissa paikoissa ja erilaisin resurssein. Paikoin kaupunkimaatalous on yhteiskunnan tukemaa, paikoin taas jopa laein kiellettyä. Kaupunkimaatalous ja maaseudun maatalous eivät ole kilpailuasemassa, vaan ne pikemminkin täydentävät toisiaan. Esimerkiksi Ghanan Kumassissa, jossa pääosa väestöstä ei omista jääkaappia lähes kaikki helposti pilaantuvista ruoka, kuten maito, kananmunat ja tietyt vihannekset tuotetaan kaupungissa tai sen liepeillä. Toisaalta kauemmin säilyvät tuotteet kuten jamssi ja sipuli tuodaan kaupunkiin kokonaan maaseudulta.

Maailmassa yli 800 miljoonaa ihmistä harjoittaa kaupunkimaataloutta, joten kyseessä ei ole mikään marginaalinen ilmiö. Joka puolella maapalloa ja kussakin kaupungissa maatalouden on sopeuduttava paikallisiin luonnonoloihin ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Kaupunkimaatalous jaetaan usein neljään alalajiin: urbaaniin puutarhaviljelyyn, metsätalouteen, eläinten kasvatukseen ja vesiviljelyyn. Puutarhaviljely on kaupunkimaatalouden alalajeista ehkä monimuotoisin ja sillä voidaan viitata sekä ravinto-, että koristekasvien viljelyyn. Kasvilajikkeet ja viljelytekniikat vaihtelevat alueittain kovastikin. Puutarhaviljelyä voidaan harjoittaa monenlaisissa paikoissa pihoilta ja parvekkeilta ikkunalaudoille ja siirtolapuutarhoista palstoille, teiden varsille ja muille joutomaille. Myös erilaisia urbaanin puutarhaviljelyn tekniikoita on syntynyt useita (mm. permakulttuuri, hydroponinen viljely ja biointensiiviset viljelytekniikat). Eläinten, kuten lehmien, sikojen ja kanojen kasvatusta on edelleen monissa maailman kaupungeissa arkipäivää. Mm. Beijingissä suurempi osa kaupunkilaisten kuluttamasta lihasta, kanasta ja maitotuotteista on tuotettu kaupungissa kuin maaseudulla. Urbaani vesiviljely (urban aquaculture) on tavallista etenkin Etelä- ja Kaakkois-Aasian kaupungeissa, sillä viitataan kaupungissa tapahtuvaan kalojen ja nilviäisten kasvatukseen ja vesikasvien viljelyyn. Urbaani metsätalous taas on uusi käsite, jolla tarkoitetaan kaikkien kaupungin pientenkin viheralueiden tarjoamaan mahdollisuuden tuottaa ravintoa ja vähentää polttopuun tarpeen ajamaa luonnonmetsien hakkuuta.

Kaupunkimaataloutta Etelä-Amerikassa (kuva: FAO)

Kaupunkimaatalouden seurauksia ja sen taustalla olevia syitä on vaikeaa tiivistää yhteen lauseeseen. Kehittyvissä maissa kaupunkimaatalouden hyödyt yksittäisille ihmisille ovat selvät. Mm. monissa Afrikan kaupungeissa maatalous saattaa olla jopa kaupunkialueiden tärkein ruuan- ja tulonlähde jakaupunkimaataloutta harjoittavat perheet syövät enemmän ja monipuolisemmin kuin muut. Ruuan kasvattaminen itse on monille kaupunkilaisille elinehto, sillä rahanpuute kehittyvien maiden kaupungeissa merkitsee usein suoraan myös puutetta ravinnosta. Kehittyneissä maissa kaupunkimaatalouden hyödyt syntyvät useammin itse viljelytapahtumasta kuin siitä saatavasta sadosta. Viljeleminen on turvallinen ja tehokkaasti stressiä ehkäisevä liikuntamuoto ja kaupanpäällisenä siinä saa raitista ilmaa. Puutarhoilta ja palstoilta haetaan usein virkistystä ja vaihtelua; itse tekemisen riemua ja onnistumisen iloa, mahdollisuutta omatoimisuuteen ja konkreettisiin tuloksiin. Itse tai lähellä ihmisiä kasvatettu ruoka on myös edullista, tuoretta ja ympäristöystävällistä. Kaupunkimaatalous hyödyttää monin tavoin myös kokonaista kaupunkiseutua. Ruoantuotannon ohella kaupunkimaatalous tuo ruokaturvaa ja luo työpaikkoja ja maisemia, joista kaikki kaupungin asukkaat voivat nauttia. Lisäksi se edistää kaupunkien tulvatorjuntaa, paikallistaloutta, yhteisöllistä kehitystä ja ympäristön hyvinvointia. Ruoan kasvattaminen kaupungeissa vähentää ruoan kuljettamisesta aiheutuvia päästöjä ja pakkausmateriaalien käyttöä. Myös kierrätys lisääntyy, kun viljelyksiä lannoitetaan kompostoiduilla ruoantähteillä.

Kaupunkiviljely nosteessa: Ohimenevää kaupunkikulttuuria vai portti tulevaisuuden kestävään kaupunkiin?

Kaupunkimaataloutta on kritisoitu melko vähän ja kritiikki kohdistuu lähinnä aihetta koskevan tutkimustiedon ja hallinnon tarvitseman tiedon aukkoihin, joita on edelleen runsaasti. Ne hankaloittavat kaupunkimaatalouden vakaan aseman saavuttamista ja aiheuttavat ongelmia ruohonjuuritasolla, myös Suomessa. Mm. puutteellisista tiedoista johtuen paikallishallinto ja

suunnittelijat ovat usein pyrkineet kieltämään tai rajoittamaan kaupunkimaataloutta vedoten mm. sen aiheuttamaan kaupunkikehityksen ongelmiin. Näin tapahtuu edelleenkin etenkin monissa kehittyvissä maissa, jolloin köyhät kaupunkiviljelijät joutuvat toimimaan laittomasta ja toiminta saattaa tämän vuoksi olla kestäväntöntä.

Kaupunkimaatalouden erilaiset muodot ovat viime aikoina yleistyneet hurjaa vauhtia ympäri maailmaa, myös länsimaissa. Chicagon kaupunki kannustaa ja tukee taloudellisesti mm. taloyhtiöitä ja pienyrityksiä rakentamaan kasvipeitteisiä vihreitä kattoja, Lontoon kaupunki auttaa ja rahoittaa yhteisöjen toimintaa, jolla joutomaita muutetaan viljelypalstoiksi ja Vancouverissa laillistettiin vast'ikään kanojen kasvatus kaupunkipihoilla. Ennenkaikkea kaupunkimaatalouden kehitystä edistävätkä kaupunkilaiset itse, edellämainituissa esimerkeissäkin laaja poliittinen tuki on saanut alkunsa yksilöiden aloitteesta. Mm. Berliinissä on kymmeniä yhteisöpuutarhoja, jotka ovat syntyneet ja toimivat ainoastaan aktiivisten kansalaisten tomeralla toiminnalla. Puutarhat ovat usein viljelijöiden valtaamia tyhjiä ja käyttämättömiä tontteja, joista on muodostunut lähiyhteisön yhteistyöllä pieniä kaupunkiparatiiseja.

Suomessakin isot mahdollisuudet!

Dodon kaupunkiviljelijöiden toiminta on osa tätä globaalia liikettä ja samaa syy-seuraus -ketjua, kuin erinäisissä pienissä ja suurissa projekteissa muualla maailmassa. Voimme iloksemme todeta, että toimintamme saa tänä kesänä jatkoa ja kuluva vuosi tulee todistamaan sen eksponentiaalista kasvua - sekä sadossa, viljelijöiden lukumäärässä että kaupunkikulttuurin ja -tilan monimuotoistumisessa! Tervetuloa mukaan kaupunkiviljelijäksi - teet sen sitten yksin, kaveriporukassa tai yhdessä meidän kanssamme!

Pinja Sipari ja Jaakko Lehtonen

Kirjoittajat ovat Dodo ry:n aktiiveja ja kaupunkiviljelijöitä. Molemmat opiskelevat Helsingin yliopiston Maantieteen laitoksella.

HUOMAA MYÖS TÄMÄ!

Dodon kaupunkiviljelyaiheinen nettisivu on avattu!

<http://kaupunkiviljely.fi>

Tietoa kaupunkiviljelystä ja Dodon projekteista

pinja.sipari@dodo.org

jaakko.lehtonen@dodo.org